

*Бондарчук Олена, кандидат філологічних наук,
Квятковська Тетяна, студентка 3 курсу
Волинський національний університет*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕМОЦІЙНА НАВАНТАЖЕНІСТЬ НОВЕЛИ «АМОК» С. ЦВЕЙГА

«Амок» – новела С. Цвейга, інтригуюча історія, яка пропонує багато ідей для роздумів. Це історія лікаря, який зіткнувся з екзистенційною кризою. Це ніби психологічне дослідження, яке показує, що персонаж стикається з моральною дилемою, яка стає ірраціональним примусом, що руйнує його, а сама новела оформлена як оповідь у наративі. Актуальність дослідження полягає у міждисциплінарному підході до новел С. Цвейга – поєднанні літературознавства та психології.

Свої праці новелам Цвейга присвятили О. Тереховська, Ю. Косенко, Л. Цибенко, S. Kolb, D. Hohm, M. Hartmann, M. Lehmkuhl та ін. Були досліджені творча постать автора, біологічно-психологічний аналіз доробку, жанрова своєрідність новели тощо.

У назві твору «Амок» зашифрований важливий психологічний посил, який цілковито стає зрозумілим вже після прочитання твору. *Amok* із малайзійської означає «розлючений, озлоблений» та позначає стан одержимості, тотальної агресії та втрати самовладання [2]. Цей стан описує людину, яка стає мовби сліпою, абсолютно не здатною до аналізу чи до усвідомлення своїх дій. Вважається, що новела є спробою пояснити ірраціональні, емоційно навантажені та по своїй суті божевільні дії лікаря та їх катастрофічні наслідки [1, с. 125].

Вже на початку твору читач може познайомитись із станом головного героя-лікаря. Тут зображена людина, з якою трапилось щось лихе, або яка переживає це в моменті – у всіх таких випадків завжди є один споріднений жах, від якого старіє обличчя і стає важко вгадати точний вік людини: *«Ich sah hinter Brillengläsern ein fremdes Gesicht, das ich nie an Bord gesehen, bei keiner Mahlzeit, bei keinem Gang, und sei es, daß die plötzliche Flamme den Augen wehtat oder war es eine Halluzination: es schien grauenhaft verzerrt, finster und koboldhaft»* [3, с. 4].

Напруга зберігається протягом усієї історії від першого абзацу, в якому неназваний незнайомиць говорить нам про це сам. З цих рядків буквально можна почути, що у людини всередині: *«... ich bin in einer furchtbaren psychischen Verfassung ... ich bin an einem Punkt, wo ich unbedingt mit jemandem sprechen muß ... ich gehe sonst zugrunde ... aber ich bin irgendwie krank von diesem Schweigen ... und ein Kranker ist immer lächerlich für die andern ...»* [3, с. 6].

Існує також ефект віддалення, коли оповідач від першої особи (незнайомиць) оповідає розповідь від першої особи іншого персонажа, і ми бачимо, що він теж – на відстані кількох років – відчуває потребу звільнитися від цієї таємниці, яку не має права озвучити публічно. Можемо зробити висновок, що потяг до «сповіді» справді сильний.

Варто зазначити, що новела частково побудована на колоніальних припущеннях, які чітко простежуються протягом твору зі слів Лікаря. Головний

герой твору називає чужину причиною своєї самотності: «*in dieser dreckigen Einsamkeit, in diesem verfluchten Land, das einem die Seele ausfragt und das Mark aus den Lenden saugt.*» [3, с. 8]. Читаючи це через постколоніальний об'єктив, можна вважати, що початкові плани лікаря щодо спілкування з місцевими жителями є расистськими. Проте згодом йому наскучили й європейці у тропіках, а все із однієї причини – туга за своїм Європейським середовищем. Можна зробити висновок, що головний герой перебував у протесті – він не бажав акліматизації, страждав собі тихцем, чекаючи виходу на пенсію. Проаналізувавши, можна побачити, що початок проблеми Лікаря покладений ще у Німеччині, де у результаті фатальної «любові» (одержимості) до жінки, він забув про свої принципи, втратив роботу і був змушений їхати до колонії. Психологічний портрет головного героя вже складається із схильностей до крайнощів, до певної інфантильності. Стає очевидно, чому він ненавидів тропіки і все, що з ними пов'язано. Ми бачимо згубність того, як людина заганає себе у пастку власними діями. Його повільна смерть почалась ще у Німеччині. Цвейг зображує людину у стані одержимості, проте чомусь проявляються більш прозаїчні речі: комплекс меншовартості, сексизм і нарцисизм. Можливо, новела охоплює більше проблемних питань, аніж безумство, тому що психіка є доволі цікавою структурою, але здатна бути підпорядкованою усвідомленим діям.

Наростаюча напруга все підвищує свій рівень тоді, коли з'являється багата, зарозуміла біла жінка з вимогою зробити аборт, і лікар тріскається: «*Irgendwie überliefs mich: mir graute vor der stählernen Entschlossenheit dieses Weibes, die da mit plapprigen Reden hereingekommen war und dann mit einemmal ihre Forderung zückt, wie ein Messer. ... ja, eine stählerne, eine männliche Entschlossenheit ... von der ersten Sekunde spürte ich's*» [3, с. 13]. Це критично важлива цитата, тому що звертає увагу на єство лікаря. Не конкретна жінка є його ворогом, а його власна неповноцінність і бажання домінації. Його злість можемо перенести на жінку із його німецької історії, яка принижувала його і по-суті залишила без роботи, що призвело до життя Лікаря в тропіках. Ненависть, страх перед багатою жінкою, яка прийшла до Лікаря – це проєкція його душевних минулих травм. Не тропіки оголили потворні елементи його душі, а власне безсилля перед руйнуванням його життя.

Протягом твору ми ще не одноразово зустрічаємо такі звороти як «почоловічому», але тут це все у спотвореному вигляді, де маскулінне дорівнює домінантне, жорстоке, яким володіє гординя, але точно не гордість. Таким чином, Лікар хотів зламати «пацієнтку», принизити і наказати, що є тиранічними замашками, адже від них він отримує невимовну насолоду. Ми бачимо, що так звана агонія почнеться не від мук совісті за скоєне, а за зустріч із істинним Я, яке виявилось потворним.

Жінка очікувала, що Лікар виконає її доручення, але його образила сума грошей, яку вона пропонує, яка не еквівалентна пенсії, на яку він очікує. Хоча, не так сума – як факт торгування вразив головного героя, він відчув себе приниженим, тому що йому назначили ціну. Для нього ж спосіб принизити її – вимагати сексу. Коли вона виходить від нього, він женеться за нею, поводячи себе все більш химерними способами, що призводить до його власного

знищення, тому що – в європейській конструкції розлютити, означає впасти у амок: «...es ist Tollheit, eine Art menschlicher Hundswut ... ein Anfall mörderischer, sinnloser Monomanie, der sich mit keiner andern alkoholischen Vergiftung vergleichen lässt» [3, с. 22].

Читач стає свідком того, як гординя, один вчинок перекреслив життя двох людей. Варто зазначити, що Лікар переживає якийсь незрозумілий вид хворої любові до цієї жінки. Ми можемо проінтерпретувати це як данина колишній, яка своєю владністю схожа на цю жінку, що загинула. Або ж – це психологічний трюк, за яким життя Лікаря можливе лише у виправленні помилки, у перемозі добра над злом, а це здійснилося б хіба за умови життя жінки.

Амок переріс у передсмертну агонію, а для героя новели почалось все ще у Німеччині, у європейському середовищі. Одержимість несправедливістю, яка завуальована – ось одна із проблем головного героя. Він бореться із своїми недоліками і вбачає їх у інших людях, чим ще виводить своє презирство на новий рівень. Новела зображує трагізм тогочасного середовища, трагізм гордині і рішень, прийнятих поспіхом. За все доводиться платити, але деякі дії вартують занадто дорого, на що і звертає увагу Цвейг.

Отже, у новелі «Амок», ми бачимо як моральна смерть біжить наввипередки із фізичною – це і є агонія перед останнім подихом: «*Wenn man alles verloren hat, dann kämpft man um das Letzte wie ein Verzweifelter*» [3, с. 34]. Її остання боротьба була за те, щоб зберегти таємницю, яку не змогла приховати навіть сама смерть, але змогло почуття обов'язку й обіцянка на смертному одрі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Birk, Matjaz. Stefan Zweig und die Novelle der Wiener Moderne am Beispiel Arthur Schnitzlers. *Stefan Zweig Reconsidered. New Perspectives on his Literary and Biographical Writings* ed. by Mark H. Gelber. Max Niemeyer Verlag. Tübingen, 2007. S. 125.

2. Duden: веб-сайт. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Amok> (дата звернення 15.04.2022).

3. Zweig, Stefan. Der Amokläufer. 42 с.: вебсайт. URL: <https://linguabooster.com/ru/de/book/der-amoklaeuer#download>. (дата звернення 23.03.2022).